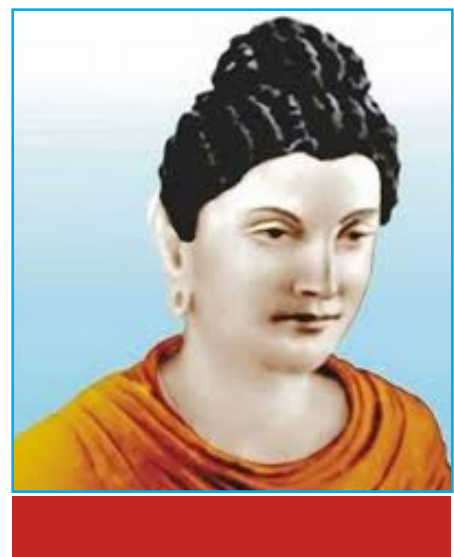

“ਇਕੁਐਲਿਟੀ ਐਂਡ ਜਸਟਿਸ”

<https://www.facebook.com/profile.php?id=161037521061610>

“Equality and Justice”

स्वतंत्रता, समानता, भाईचारा

PATIALA On line paper 31 ਜੁਲਾਈ 2025 ਵੀਰਵਾਰ “ਰੋਜ਼ਾਨਾ” ਸਾਲ ਚੌਥਾ w.e.f. 15 August 2022 ਪਟਿਆਲਾ

ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ- ਇੰਜੀ. ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਚੁੰਬਰ whatsapp. 91-94636-01616 email. hardipchumber57@gmail.com ਸਹਿ ਸੰਪਾਦਕ- ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਆਸ਼ਾ ਕੁਮਾਰੀ, ਡਾ. ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ

ਅੰਬੇਡਕਰਵਾਦ ਸਮਾਨਤਾ ਅਧਾਰਿਤ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਅਸਮਾਨਤਾ ਅਧਾਰਿਤ ਵਿਵਸਥਾ, ਸਮਾਨਤਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਹੈ
(Google pay 91-9463601616 HARDIP SINGH STATE BANK OF INDIA ACCT NO-10566643658 . IFSC- SBIN0050773)

ਸਿਧਾਰਥ ਗੌਤਮ ਬੁੱਧ ਦੇ ਧਮ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਸਭ ਲਈ ਸੁੱਖ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ

“ਇਕੁਐਲਿਟੀ ਐਂਡ ਜਸਟਿਸ” ਪਟਿਆਲਾ -ਸਿਧਾਰਥ ਗੌਤਮ ਬੁੱਧ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸੁੱਖ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮਾਰਗ ਰਾਹ ਸਾਫ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੁੱਢਲੇ ਪੰਜ ‘ਪੰਚਸ਼ੀਲ’ ਸਿਧਾਂਤ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ‘ਮਨ ਦੀ ਸਮਾਧੀ’ ਲੱਗ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ:

1. **ਆਹਿੰਸਾ**- ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾਂ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ, ਹਰ ਇਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ
2. **ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ**- ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨਾ
3. **ਵਿਬਚਾਰ ਨਾਂ ਕਰਨਾ**- ਕੋਈ ਜਿਨਸੀ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧ ਨਾਂ ਕਰਨਾ
4. **ਬੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ**- ਆਪਣੇ ਆਚਾਰ, ਵਿਚਾਰ, ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਬਣੇ ਰਹਿਣਾ
5. **ਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ**- ਕੋਈ ਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਮਨ ਦਾ ਦਸ਼ਾ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਗਾੜ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰੀ, ਮਨ ਸੁੱਧ ਰਖਣਾ ਅਤੇ ਸਾਫ ਮਨ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ

ਆਕਸੀਜਨ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਤਿੰਨ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਨਹਿੱਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ

“ਇਕੁਐਲਿਟੀ ਐਂਡ ਜਸਟਿਸ” ਪਟਿਆਲਾ 30 ਜੁਲਾਈ
INTERNATIONAL PAPER, 94636 01616
hardipchumber57@gmail.com

ਜਲੰਧਰ: ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਜਲੰਧਰ ਵਿੱਚ ਆਕਸੀਜਨ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਤਿੰਨ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਨਹਿੱਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਦਿਆਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਮੰਗਿਆ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਸ਼ੀਲ ਨਾਗੂ ਅਤੇ ਜਸਟਿਸ ਸੰਜੀਵ ਬੇਰੀ ਦੀ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਜਲੰਧਰ ਨਿਵਾਸੀ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਨਹਿੱਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਦਿਆਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ

ਐਤਵਾਰ ਅਤੇ ਸੋਮਵਾਰ ਦੀ ਦਰਮਿਆਨੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਜਲੰਧਰ ਵਿੱਚ ਆਕਸੀਜਨ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਤਿੰਨ ਮਾਸੂਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿਹਤ ਮੰਤਰੀ ਡਾ. ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਜਲੰਧਰ ਨੂੰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਤਲਾਂ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂਚ ਟੀਮ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਮ੍ਰਿਤਕ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ

ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ, ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ 2 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਸੀਸੀਟੀਵੀ ਫੁਟੇਜ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਬਹੁਤ ਜਨਤਕ ਮਹੱਤਵ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਭਲਾਈ ਰਾਜ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਤੈਅ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਾਣਹਾਨੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਲੋਕ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਮਨੀਪੁਰ 'ਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸ਼ਾਸਨ ਵਧਾਉਣ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ

“ਇਕੁਐਲਿਟੀ ਐਂਡ ਜਸਟਿਸ” ਪਟਿਆਲਾ 30 ਜੁਲਾਈ
INTERNATIONAL PAPER, 94636 01616
hardipchumber57@gmail.com

ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੇ ਅੱਜ ਮਨੀਪੁਰ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ 13 ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਹੋਰ ਵਧਾਉਣ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਮਨੀਪੁਰ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸ਼ਾਸਨ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਤੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਚਰਚਾ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਨਿਤਿਆਨੰਦ ਰਾਏ ਨੇ

ਕਿਹਾ ਕਿ ਫਰਵਰੀ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਾਸਨ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਹੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, “ਉਥੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਹਾਲ ਹੋਣ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਬੂਤ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸ਼ਾਸਨ ਲਾਗੂ ਹੋਣ

ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਹੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ।” ਲੋਕ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਮਨੀਪੁਰ 'ਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸ਼ਾਸਨ ਵਧਾਉਣ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ

ਬਾਕੀ ਸਫਾ 2 ਤੇ

ਐਵੇਂ ਤਾਂ ਨੀ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਤਾਜ ਸਜ਼ਦੇ, ਮਿਹਨਤਾਂ ਹੀ, ਜਿੰਦਗੀ ਚ ਰੰਗ ਲਾਉਂਦੀਆਂ।
ਸੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਨੀ ਤਾਜ ਸਜ਼ਦੇ, ਮਿਹਨਤਾਂ ਹੀ, ਜਿੰਦਗੀ ਚ ਰੰਗ ਲਾਉਂਦੀਆਂ।
ਜਿਹਨਾਂ ਦਿਆਂ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਜਨੂੰਨ ਬੋਲਦਾ, ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੀਂਦਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ।

ਮਾਇਆਵਤੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸੀ, ”ਬੀਕੇਯੂ ਨੇਤਾ ਰਾਕੇਸ਼ ਟਿਕੈਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ

“ਇਕੁਐਲਿਟੀ ਐਂਡ ਜਸਟਿਸ” ਪਟਿਆਲਾ 30 ਜੁਲਾਈ
INTERNATIONAL PAPER, 94636 01616
hardipchumber57@gmail.com

ਬੀਕੇਯੂ ਨੇਤਾ ਰਾਕੇਸ਼ ਟਿਕੈਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਬਹੁਜਨ ਸਮਾਜ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਮਾਇਆਵਤੀ ਦਾ ਰਾਜ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਰਾਜ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ। ਸਾਡਾ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਜਨ ਸਮਾਜ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਖ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਾਦੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਤੇ

ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਰਕਾਰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਹੋਵੇ ਜਾ ਅਕਾਲੀ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਹੋਵੇ ਮੁੱਖਮੰਤਰੀ ਇਕੋ ਵਰਗ ਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਜਦੋਂ ਖੁੱਸ਼ਹਾਲੀ ਵੱਲ ਕਦਮ ਵਧੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਇਸ ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕਿ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਜੋ ਕਰ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿਸਾਨ ਮਜ਼ਦੂਰ ਖੁੱਦਕਸ਼ੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ ਭੇਜ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ, ਅਕਾਲੀ

ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪਿੱਛਲੇ ਲਗਭਗ 70 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ 3 ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਦਾ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੇ 5 ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿਰ ਕਰਜ਼ ਦਾ ਭਾਰ ਲਗਭਗ ਸੱਟਾ ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਦਾ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਜਿਹਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬੀਕੇਯੂ ਨੇਤਾ ਰਾਕੇਸ਼ ਟਿਕੈਤ ਤੋਂ ਸਮਝ ਲੈ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਜਨ ਸਮਾਜ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਰਾਜ ਹੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਰਾਜ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਖਬਰ ਦੀ। ਮਾਇਆਵਤੀ ਕਿਸਾਨਾਂ

ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸੀ, ”ਬੀਕੇਯੂ ਨੇਤਾ ਰਾਕੇਸ਼ ਟਿਕੈਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਤੋਂ ਖਬਰ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬੁਲਾਰੇ ਰਾਕੇਸ਼ ਟਿਕੈਤ ਨੇ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੇਟਰ ਸੂਚੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੀਬਰ ਸੋਧ (ਐਸਆਈਆਰ) ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਬਸਪਾ ਮੁਖੀ ਮਾਇਆਵਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ “ਨੰਬਰ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ” ਕਿਹਾ। ਟਿਕੈਤ, ਜੋ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ,

ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ

“ਇਕੁਐਲਿਟੀ ਐਂਡ ਜਸਟਿਸ” ਪਟਿਆਲਾ 30 ਜੁਲਾਈ
INTERNATIONAL PAPER, 94636 01616
hardipchumber57@gmail.com

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ ਨੀਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਜਨਹਿੱਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲੁਧਿਆਣਾ ਨਿਵਾਸੀ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ ਇਸ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ 4 ਜੁਲਾਈ, 2025 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ

ਇਸ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਕੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸਹਿਮਤੀ ਲਈ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਨੀਤੀ ਤਹਿਤ ਲੈਣ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸ

ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰਵਾਸ ਅਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਨੀਤੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਪਟੀਸ਼ਨ

‘ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸੁਣਵਾਈ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੱਕ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ‘ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇ। ਪਟੀਸ਼ਨ ‘ਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ 6 ਅਗਸਤ, 2025 ਤੱਕ ਜਵਾਬ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਬਾਕੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਨੀਤੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕੀ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਕੀ ਸਟੈਂਡ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਹਾਲੇ ਬਾਕੀ ਹੈ- ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ

ਇੰਜੀ. ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਚੁੰਬਰ

ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ
ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ

1935 ਦੇ ਐਕਟ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ 1937 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੱਧੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਅਤੇ ਚਤੁਰਵਰਨ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ 7 ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ, ਵਿਧਾਇਕ ਬਣੇ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਆਦਿ ਵੀ ਬਣਨ ਲੱਗੇ। ਹੁਣ ਸ਼ਾਸਨ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਭਾਰਤ ਚਤੁਰਵਰਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। 1947 ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਬਦਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਵਰਗ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਉਹ ਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕੁੱਝ ਲਾਭ ਹੋਇਆ ਜਿਹੇ ਜਿਹਾ ਲਾਭ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਚਤੁਰਵਰਨ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਮੰਤਰੀ, ਵਿਧਾਇਕ, ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਵਰਗ ਨੂੰ ਬਣਦਾ ਹੱਕ ਦਿਵਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਮਹਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮੰਗਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਜੇਕਰ ਉਹ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਉਸਦੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ।

ਬੰਬੇ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਡਿਮਾਂਡ ਕਾਨਫਰੰਸ ਮੰਗਲਵਾਰ, 2 ਜੂਨ, 1936 ਨੂੰ ਨਾਇਗਾਮ, ਦਾਦਰ ਵਿਖੇ ਹੋਈ। ਇਸ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਡਿਮਾਂਡ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਲਗਭਗ 5,000 ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਦੇ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ।

ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮੁੱਖ ਮਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੰਗ ਭਾਈਚਾਰੇ ਕੋਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਉਪਾਅ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੰਗ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਡਾ. ਬੀ. ਆਰ. ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਅੰਬੇਡਕਰ

ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਭਾਈਚਾਰਾ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਾਰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਰ ਮਤੇ ਵੀ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਡਾ. ਅੰਬੇਡਕਰ, ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੱਚੇ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਨੇ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਤੱਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਣ ਲਈ ਇਹ ਪਲ ਚੁਣਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮਾਂਗ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੇ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੁਰਾਈ ਦਲਿਤ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਬੁਰਾਈ ਲਈ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਮੰਗ ਭਾਈਚਾਰਾ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਮਾੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਧਰਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਇਆ। ਉਸਨੇ ਮੰਗ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਮਹਾਰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜੋ ਕਿ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਸੀ।

ਇੱਥੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮੰਗਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਸਨੇ ਮਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਦਲਿਤ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ 15 ਸੀਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ, ਬਸ਼ਰਤ ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ।

ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਡਾ. ਅੰਬੇਡਕਰ ਨੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਦਲਿਤ ਵਰਗਾਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਧਾਰਮਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਉਪਾਅ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਨਿਘਾਰ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਇੱਕ

ਵਿਆਪਕ ਯੋਜਨਾ ਸੀ। ਏ. ਪੀ.

ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਕਾਰੋਬਾਰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

“ਡਾ. ਬੀ. ਆਰ. ਅੰਬੇਡਕਰ ਨੇ ਮੰਗਲਵਾਰ, 16 ਜੂਨ, 1936 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਦੇ ਦਮੋਦਰ ਠਾਕਰ ਹਾਲ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਾਵੁਕ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਉਪ-ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਬੁਰਾਈਆਂ, ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਅਤੇ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਦੇਵਦਾਸੀ, ਪੋਤਰਾਜੇ, ਭੂਟੇ, ਆਰਾਧੀ ਅਤੇ ਜੋਗਤਿਨੀ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਮੀਟਿੰਗ ਯੇਵਾਲਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਮੂਹਿਕ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਕਈ ਬੁਲਾਰਿਆਂ, ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇਵਾਂ ਨੇ, ਸਮਾਜਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵੱਲ ਇੱਕ ਕਦਮ ਵਜੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ 'ਤੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਡਾ. ਅੰਬੇਡਕਰ ਨੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਔਰਤਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਮਾਰੀਪੁਰਾ ਤੋਂ ਸਨ, ਨੂੰ ਇੱਕ ਭਾਵੁਕ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ।

ਡਾ. ਅੰਬੇਡਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ,

“ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਾਇਨੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਛੱਡਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਕਮਾਰੀਪੁਰਾ ਦੀਆਂ ਮਹਾਰ ਔਰਤਾਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਬਦਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋ, ਸਾਡਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।”

“ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਹੀ ਤਰੀਕੇ ਹਨ: ਜਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹੋ ਜਿੱਥੇ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਅਤੇ ਡੁੱਛ ਅਤੇ ਟਾਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿਓ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਓ।”

ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛੋਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਕਿਵੇਂ ਕਮਾਓਗੇ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਣ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸੈਂਕੜੇ ਤਰੀਕੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ

ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ

ਲੇਖ-ਲੜੀ ਦਾ ਭਾਗ ਨੰ -11

ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਡਾ. ਅੰਬੇਡਕਰ

ਕਲ੍ਹ ਦੇ ਲੇਖ ‘ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ’ ਦਾ ਅਗਲਾ ਭਾਗ

ਇਹੀ ਉਹ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕੁਦਰਤੀ ਧਰਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਧਰਮ ਵਿਚਲਾ ਅੰਤਰ ਸਮਾਜਿਕ ਮਹੱਤਵ ਦਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਗਟ ਧਰਮ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਧਰਮ ਨਾਲੋਂ ਉੱਤਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਧਰਮ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਧਰਮ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਕਸਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਕੁਦਰਤੀ ਧਰਮ ਦਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੱਚ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਪ੍ਰਗਟ ਧਰਮ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਟਿਕਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮ ਸੱਚ ਅਤੇ ਪਰਮ ਸ਼ਿਵ ਹੈ। ਪ੍ਰਗਟ ਧਰਮ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਧਰਮ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਦੀ ਨਾ ਤਾਂ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਵੇਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਵੇਂ ਗੁਣ ਹਨ। ਉਹ ਅਣਲਿਖਤ ਧਰਮ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਲਿਖਤੀ ਧਰਮ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕੁਦਰਤੀ ਧਰਮ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪ੍ਰਗਟ ਧਰਮ ਨੂੰ

ਪ੍ਰਾਪਤ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦਾ ਵੀ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਚਰਚਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਵੇਦਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਲਿਖਤੀ ਕਿਤਾਬ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਹੋਣ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੇਦੋਕਤਾ ਸਕੀਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਸਨੂੰ ਦੇਹਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਅਪਵਾਦ ਦੇ ਜਾਤਪਾਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਬ੍ਰਹਮ ਸੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਨੂੰ ਅਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਦਾ ਦੇਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ।

ਯਾਨੀ, ਜਾਤ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਬਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਰਿਸ਼ਲੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਨਸਲੀ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ, ਫੌਜ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਨੇਸਫੀਲਡ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੇਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਵੇਦ ਸ਼ੁਰੂਤੀ ਜਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਜਾਤ ਸਦੀਵੀ ਅਤੇ ਸੱਚ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਇੱਕ

ਬ੍ਰਹਮ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਾਤ ਬਾਰੇ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੁੱਧ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜੜ੍ਹ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਕਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਥਨ, ਸਗੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵੀ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੋਤ ਵਿੱਚ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਮਨੁੱਖੀ ਤਰਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੰਗੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਦੇਸ਼ਯੋਗ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਜਨਤਕ ਧਰਮ ਜਾਂ ਰਾਜ ਧਰਮ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਵਾਇਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਜਿਹਾ ਵਿਰੋਧ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਲੋਕ ਸ਼ੁਰੂਤੀ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ, ਨਾ ਕਿ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀ ਸਾਦਗੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣ ਦੇਣ। ਉਸਨੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਚਰਚਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਵੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ (ਦੋ ਮੀਮਾਂਸਾ ਅਤੇ ਨਿਆ) ਨੂੰ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਛੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਤਾਂ ਜੋ ਵੈਸ਼ੇਸ਼ਿਕ, ਸਾਂਖਯ ਅਤੇ ਯੋਗ-ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦਿਆਂ

‘ਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਆਇਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਏ। ਜੇਕਰ ਇੰਨਾ ਵੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤਰਕ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਵੈਦਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਸ਼ੁਰੂਤੀ) ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਸਲ ਆਧਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਮੁੱਦੇ ਗੌਣ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਲੌਕਿਕ ਅਤੇ ਅਲੌਕਿਕ ਸੰਸਾਰਾਂ, ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਅਤੇ ਸਿਰਜੇ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਸੰਭਵ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਿਦਵਤਾਪੂਰਨ ਲਿਖਤਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਉਸ ਨਾਸਤਿਕਤਾ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਬੁੱਧ ਸ਼ਾਕਯ ਮੁਨੀ ਦੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਕਪਿਲ ਦੇ ਕੱਟੜ ਨਾਸਤਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸਦਾ ਅਸਲ ਅਪਰਾਧ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁਰੇ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੈੜੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਅਧਿਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਬੁੱਧ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕਿ ਹੱਕਾਂ ਅਤੇ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦੀ ਨੀਂਹ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਦੇਸ਼ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨਾਸਤਿਕ ਅਤੇ ਛੇਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਲੇਖ ਦਾ ਹਾਕੀ ਭਾਗ ਕਲ੍ਹ.....

ਖੇਡਾਂ – ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮੂਲ ਅਧਾਰਸ਼ੀਲਾ

“समानता और न्याय”
पटियाला 30 जुलाई
INTERNATIONAL PAPER, 94636 01616
hardipchumber57@gmail.com

हमारी आजादी की लड़ाई बाकी है- बाबा साहब

बाबा साहेब
कहते हैं

1935 के अधिनियमन लागू होने के बाद, भारतीय राष्ट्रीय कांग्रेस पार्टी ने 1937 में भारत के आधे राज्यों में सरकारें बनाईं और चतरवर्न के हिंदू लोगों ने 7 राज्यों के ब्राह्मण मुख्यमंत्री बनाए और मंत्री, विधायक और सांसद आदि भी बने। अब शासन, प्रशासन भारत चतरवर्न के लोगों के हाथों में था, फिर भी ये लोग खुद को अंग्रेजों का गुलाम मानते थे। 1947 में सत्ता परिवर्तन के बाद, अनुसूचित वर्ग के लोगों को लगभग वैसे ही समान अधिकार मिले जैसे कि ब्रिटिश शासन के दौरान चतरवर्न के हिंदुओं को थे। वर्तमान में अनुसूचित जाति के लोग मुख्यमंत्री, मंत्री, विधायक, सांसद बनते हैं, लेकिन वे अनुसूचित वर्ग के समाज के लोगों के समानता के अधिकारों को सुनिश्चित करवाने के लिए कुछ नहीं कर पा रहे।

महारों और मांगों के बीच कोई भेद-भाव नहीं होगा

चुनावों के लिए उनकी पार्टी में शामिल होने पर उन्हें आरक्षण दिलाने का वादा |

बंबई प्रेसीडेंसी मांग सम्मेलन मंगलवार 2 जून, 1936 को नैगाम, दादर में आयोजित हुआ, इस सत्र में मांग समुदाय के लगभग 5,000 सदस्यों और प्रसीडेंसी के विभिन्न जिलों के प्रतिनिधियों ने भाग लिया।

सर्वसम्मति से पारित मुख्य संकल्प यह था कि उपचार स्वतंत्रता और समानता प्राप्त करने के लिए मांग समुदाय के पास धर्म परिवर्तन के अतिरिक्त और कोई उपचार नहीं है। इस संकल्प में यह घोषणा भी की गई कि मांग समुदाय को

डॉ. बी. आर. अम्बेडकर में पूरा विश्वास है और धर्म परिवर्तन के उनके अभियान में यह समुदाय सामूहिक रूप से उनके साथ है। समुदाय की स्थिति को सुधारने से संबंधित अन्य संकल्पों को भी सर्वसम्मति से स्वीकार कर लिया गया।

विशेष आमंत्रण पर उपस्थित डॉ. अम्बेडकर ने लगभग एक घंटे तक सम्मेलन को संबोधित किया। प्रारंभ में ही उन्होंने उल्लेख किया कि मांग समुदाय द्वारा धर्म परिवर्तन के विषय पर उनके निर्णय की घोषणा करने के पश्चात ही उन्होंने इस समय को भाषण देने के लिए चुना है क्योंकि विषेय रूप से वह यह नहीं चाहते थे कि वह उनके निर्णय को थोड़ा सा भी प्रभावित करें। उन्होंने कहा कि जाति रूपी बुराई स्वयं दलित वर्गों के बीच भी विद्यमान है।

हिंदूवाद पर दोषारोपण
उन्होंने कहा कि इस बुराई के लिए दलित वर्ग जिम्मेदार नहीं है। हिंदूवाद इसके लिए दोषी है। मांग समुदाय जाति व्यवस्था के दुष्प्रभावों से बाहर निकलना चाहता था इसीलिए वह इस धर्म से बाहर आने को मजबूर था। उन्होंने मांग समुदाय को आश्वासन दिया कि यदि वे महार समुदाय के साथ आना चाहें तो उन्हें महार समुदाय का ही सदस्य माना जाएगा जोकि बंबई प्रेसीडेंसी प्रांत में दलित वर्गों का

एक बहुसंख्यक समुदाय है तथा महारों और मांगों के बीच कोई भेद-भाव न होगा। इसके अतिरिक्त उन्होंने मांग समुदाय को यह भी आश्वासन दिया कि महार, बंबई प्रेसीडेंसी प्रांत में दलित वर्गों के लिए आबंटित 15 सीटों में से उनके आरक्षण की गारंटी देने के लिए तैयार हैं, बशर्ते कि वे पार्टी की शपथों का पालन करने के लिए तैयार हों।

अपने भाषण को समाप्त करते हुए डॉ. अम्बेडकर ने श्रोताओं से कहा कि दलित वर्गों के सामने उनके द्वारा रखा गया धर्म परिवर्तन रूपी उपचार दलित वर्गों को उनके युगों से चले आ रहे हास से ऊपर उठने की अपने आपमें एक व्यापक योजना है। ए. पी.

आपको अपने शर्मनाक व्यवसाय को

छोड़ देना चाहिए

“डॉ. बी. आर. अम्बेडकर द्वारा मंगलवार, 16 जून, 1936 की रात को दामोदर ठाकर हाल, बंबई में हुई एक बैठक में दलित वर्गों के कुछ निश्चित उपवर्गों के बीच चल रही बुराइयों, रीतियों पुराने रीतियों को समाप्त करने की जोशीली अपील की गई।

इस बैठक में देवदासी, पोटराजे, भूते, अराधी और जोगतिनी संप्रदायों के पुरुष और महिलाएं भारी संख्या में उपस्थित हुए और इसका आयोजन येवाला में प्रारंभ किए गए सामूहिक धर्मांतरण अभियान को समर्थन देने के लिए किया गया था।

पुरुषों और महिलाओं, दोनों में से अनेक वक्ताओं द्वारा जनसमूह को सामाजिक स्वतंत्रता की दिशा में एक कदम के रूप में धर्म परिवर्तन की आवश्यकता पर संबोधित कर चुकने के पश्चात, डॉ. अम्बेडकर ने विशेष रूप से महिलाओं, जिनमें अधिकांशतः कमारीपुरा से आई थीं, से एक जोशीली अपील की।

डॉ. अम्बेडकर ने कहा, “आप हमारे साथ धर्म परिवर्तन कर रहे हों अथवा नहीं, इस बात का मेरे लिए बहुत अधिक महत्व नहीं है। लेकिन मैं आग्रह करता हूं यदि आप हमारे साथ आना चाहते हैं तो आपको अपना शर्मनाक जीवन छोड़ना ही होगा। कमारीपुरा की महार महिलाएं, समुदाय के लिए शर्म है। जब तक आप अपनी जीवनशैली बदलने के लिए तैयार नहीं होते, हमें आपसे कुछ लेना-देना नहीं है, और हम आपके किसी काम के नहीं हैं।

“ आपके लिए केवल दो रास्ते हैं: या तो आप वहीं रहें जहां आप हैं और तिरस्कृत होती रहें तथा सबसे बची रहें, या फिर आप अपना शर्मनाक व्यवसाय छोड़ दें और हमारे साथ आ जाएं।

आप मुझसे पूछेंगी कि आप अपनी जीविकोपार्जन कैसे करेंगी। मैं आपको इस संबंध में कुछ बताने नहीं जा रहा हूं। इसके सैकड़ों तरीके हैं। लेकिन मैं आग्रह करता हूं कि आप

“Equality and Justice”
सतंत्रता, समानता, भाईचारा
Rs. 100/-month

यह निम्न कोटि का जीवन छोड़ दें। आपको अन्य वर्गों की महिलाओं के समान ही विवाह करके सामान्य घरेलू जीवन व्यतीत करना चाहिए और उन स्थितियों में नहीं रहना चाहिए जो अपरिहार्य रूप से आपको वेश्यावृत्ति में खींच ले जाती हैं।”

किसी षड्यंत्र का शिकार न बनें

यूरोप जाने से पहले डॉ. बी. आर अम्बेडकर ने रविवार 8 नवंबर, 1936 को प्रातः 9 बजे ‘समता सैनिक दल की एक आम बैठक बुलाई। यह बैठक दामोदर हाल, परेल, बंबई में आयोजित की गई और इसकी अध्यक्षता डॉ. अम्बेडकर ने की।

बैठक को संबोधित करते हुए डॉ. अम्बेडकर ने कहा, “मैं कल कुछ तात्कालिक प्रकृति के बहुत महत्वपूर्ण कार्य के संबंध में यूरोप जा रहा हूं। मेरी अनुपस्थिति में आपको यह भारी जिम्मेदारी संभालनी होगी। आपको ये पता ही होगा कि नए संविधान के अनुसार विधान सभा में दलित वर्गों के लिए पंद्रह सीटें आरक्षित की गई हैं। विधान सभा के लिए चुनाव अगले वर्ष फरवरी में आयोजित किए जाएंगे। हमको ये पंद्रह सीटें प्रांत के विभिन्न जिलों में आबंटित की गई हैं। मैंने इन सीटों के लिए चुनाव लड़ने के वास्ते इंडिपेंडेंट लेबर पार्टी से उम्मीदवारों को नामित किया है। आने वाले चुनाव लड़ने के लिए मैंने और मेरे साथियों ने इंडिपेंडेंट लेबर पार्टी को गठित करने को क्यों चुना? यही वह प्रश्न है जिस पर मैं इस बैठक में चर्चा करने जा रहा हूं। भारत में भारतीय राष्ट्रीय कांग्रेस जैसी सगठित और मजबूत पार्टी के होते हुए एक नई पार्टी बनाने की क्या आवश्यकता थी, यह एक ऐसा तर्क संगत प्रश्न है जिसे अनेक व्यक्ति पूछना चाहेंगे। इसका उत्तर बहुत सीधा सा है।

“समानता और न्याय”
पटियाला 30 जुलाई
INTERNATIONAL PAPER, 94636 01616
hardipchumber57@gmail.com

हिंदू समाज की आधार - शिला

श्रृंखलावार भाग नंबर 11

बाबा साहेब
कहते हैं

सल के लेख, हिंदू समाज की आधार - शिला. का शेष भाग

यहीं पर प्रकृत धर्म और उद्घाटित धर्म के बीच के विभेद का सामाजिक महत्व सिद्ध होता है। उद्घाटित धर्म प्रकृत धर्म से श्रेष्ठ कहा जाता है। अनेक लेखकों ने कतिपय ऐतिहासिक प्रकार के धर्मों के संदर्भ में प्रकृत धर्म की चर्चा की है। एक ऐसा धर्म जो लोगों के विकास के साथ-साथ पनपा हो, जो लोगों की आवश्यकताओं के अनुसार परस्पर आदान-प्रदान से और जिस पर्यावरण में वे रहते हैं, उसमें से उपजा हो। प्रकृत धर्म का निर्माता है, मनुष्य। उसकी मान्यता है, मनुष्य में पाई जाने वाली सत्य की भावना और उसकी अंतरात्मा की आवाज। उद्घाटित धर्म मनुष्य के प्राधिकार पर नहीं टिका है। वह मानव की नहीं, बल्कि ईश्वर की कृति है। उसकी मान्यता का कारण है, ईश्वर जो परम सत्य है और परम शिव है। उद्घाटित धर्म का उद्देश्य धर्म को पवित्रता प्रदान करना है, जिससे उसका न उल्लंघन किया जा सके और न उसकी आलोचना ही की जा सके।

वेदों के दोनों गुण हैं। उन्हें वह श्रेष्ठ स्थिति प्राप्त है, जो अलिखित धर्म की तुलना में लिखित धर्म को मिलती है। उन्हें वह श्रेष्ठ स्थिति भी प्राप्त है, जो प्रकृत धर्म की तुलना में

उद्घाटित धर्म को मिलती है।

इस चर्चा का उद्देश्य इस बात पर बल देना है कि चूंकि वेदों में जाति का उल्लेख है, अतः स्वतः ही उसे, अर्थात् जाति को लिखित पुस्तक की प्रामाणिकता और ईश्वरीय वचन होने की मान्यता प्राप्त हो जाती है। वेदोक्त योजना होने के फलस्वरूप उसे दोहरी सुरक्षा प्राप्त है। बिना किसी अपवाद के हर व्यक्ति को जाति को स्वीकार करना होगा, क्योंकि वह ईश्वरीय सत्य है और जो कोई उसकी आलोचना करने की भूल करेगा, वह पवित्र को अपवित्र करने का अपराधी होगा, क्योंकि वह पवित्र है।

यह है, जाति के संबंध में हिंदू का दृष्टिकोण और एक हिंदू उस आधुनिक व्याख्या से सहमत नहीं है, जो रिजले ने प्रजातीय सिद्धांत के आधार पर की है, जो सेना ने अपने व्यवसायगत सिद्धांतों में की है, और जो नेस्फील्ड ने अपने वृत्तिमूलक सिद्धांत द्वारा की है। वह जानता है और मानता है कि जाति की रचना तो ईश्वर ने ही की होगी, क्योंकि वेदों में इसका उल्लेख है और वेद श्रुति हैं, अथवा ईश्वर का वचन है। अतः जाति सनातन और सत्य है।

जब भी ब्राह्मणों को जाति का विरोध करने वालों की आलोचना का उत्तर देने के लिए चुनौती दी गई, तब-तब

उन्होंने उसके पक्ष में यही बातें कहीं कि जाति एक दैवी और पवित्र विधान है, तथा उसे सनातन रहना चाहिए। जाति संबंधी यह दृष्टिकोण उस विवाद में और भी स्पष्ट हो जाता है, जिसमें एक ओर ब्राह्मण और दूसरी ओर बुद्ध और उनके अनुयायी थे :

यदि एक बार यह आस्था जड़ जमा ले कि न केवल ऋषियों के सहज उद्गारों, बल्कि ब्राह्मणों के प्रखर सिद्धांतों पर भी जन्म दैवी स्रोत से हुआ और इस कारण वे मानवीय तर्क से परे हैं, तो स्पष्ट है कि वेदों के पवित्र प्रमाण के आधार पर ब्राह्मणों ने अपने लिए जिन विशेषाधिकारों की मांग की, उनका विरोध धर्मद्रोह हो गया और जहां ब्राह्मणों के सिद्धांत लोक-धर्म या यूं कहें कि राज-धर्म बने तो राज्य के परंपरागत कानूनों के सामने ऐसा विरोध होना असंभव है। ब्राह्मणों ने स्वयं इस बात की सावधानी बरती कि लोग श्रुति की दैवी सत्ता को स्वीकार करें, बजाए इसके कि ऋषियों के सिद्धांत अपनी मूल सहजता और शुद्धता के कारण स्थापित हो जाएं। दर्शनिक चर्चाओं में उन्होंने अधिक-से-अधिक स्वतंत्रता दी। यद्यपि पहले पहल केवल तीन दर्शन प्रणालियों को (दो मीमांसाएं और न्याय) शास्त्र - सम्मत माना गया, पर शीघ्र ही उनकी संख्या बढ़ाकर छह की दी गई, ताकि उनमें वैशेषिक, सांख्य और योग- प्रशाखाओं का

भी समावेश हो सके। महत्वपूर्ण मुद्दों पर विरोधी विचारों को उस सीमा तक सहन किया गया, जिस सीमा तक उनके व्याख्याता किसी प्रकार अपने सिद्धांतों का मेल वेदों की ऋचाओं से मिला देते थे। यदि इतना भी स्वीकार कर लिया जाता कि इंद्रियों की अनुभूति और तर्क के प्रतिपादन के अलावा वेदोक्त उद्घाटन (श्रुति) भी मानव - ज्ञान के लिए सच्चा आधार प्रस्तुत करता है तो अन्य सभी मुद्दे गौण हो जाते थे। लौकिक तथा अलौकिक जगत, सृजनहार और सृजित, दैवी तथा मानवीय प्रकृति के बीच क्या रिश्ता है, इस बारे में दार्शनिकों को सभी संभव दृष्टिकोण प्रस्तुत करने की पूरी छूट दी गई। ऐसा पांडित्यपूर्ण रचनाओं से ब्राह्मण जाति को कोई खतरा पैदा नहीं हो सकता था। न ही उन्हें बुद्ध शाक्य मुनि के दार्शनिक सिद्धांतों में प्रचरता से उपलब्ध उस नास्तिकता से कोई भय था। जिसके सूत्र कपिल के कट्टर निरीश्वरवाद में मिलते हैं। उनका वास्तविक अपराध यह था कि उन्होंने ब्राह्मणों के विशेषाधिकारों तथा उनकी कुरीतियों का विरोध किया था। इन कुरीतियों को वेदों की दैवी सत्ता ने मान्यता प्रदान की थी। बुद्ध ने अधिकारो तथा कुरीतियों के मूलाधार दैवी सिद्धांत पर प्रहार किया। उनके विरुद्ध संक्षिप्त-सा आरोप था वह नास्तिक बहिष्कृत आदि हैं।

लेख का शेष भाग कल....

जातिगत भेदभाव के आरोपी सीनियर को HC जज बनाया, तो MP की महिला जज ने दिया इस्तीफा: पत्र में लिखा- ‘न्याय ने खो दिया अपना रास्ता’

इस्तीफे में महिला जज ने लिखा, “ ईमानदारी विकल्प है, सत्ता सुरक्षा कवच है, और जो सच बोलते हैं, उन्हें उससे भी ज्यादा सजा मिलती है जो उसका उल्लंघन करते हैं।”

शहडोल- मध्य प्रदेश न्यायिक सेवा की एक महिला जज ने जातिगत भेदभाव और उत्पीड़न के गंभीर आरोप लगाते हुए अपना इस्तीफा दे दिया है। सिविल जज (जूनियर डिवीजन) आदिति कुमारी शर्मा ने अपने इस्तीफा पत्र में आरोप लगाया कि उनके खिलाफ भेदभाव करने वाले एक वरिष्ठ न्यायाधीश (राजेश कुमार गुप्ता) को उच्च न्यायालय का जज बना दिया गया, जबकि उनकी शिकायतों को नजरअंदाज किया गया।

आदिति शर्मा ने अपने इस्तीफे में मध्य प्रदेश हाई कोर्ट के मुख्य न्यायाधीश को संबोधित करते हुए लिखा, “मैं नैतिक बल और भावनात्मक थकावट के साथ न्यायिक सेवा से इस्तीफा दे रही हूँ, न कि इसलिए कि मेरा न्याय पर विश्वास खत्म हो गया, बल्कि इसलिए कि न्याय उस संस्थान के भीतर भटक गया, जो इसे संरक्षित करने की शपथ लेता है।”

शर्मा ने आरोप लगाया कि उन्होंने वरिष्ठ जज राजेश कुमार गुप्ता के खिलाफ लिखित शिकायतें कीं, लेकिन कार्रवाई के बजाय उन्हें पदोन्नति दे दी गई।

क्या है पूरा मामला

बाडोली की निवासी अदिति के पिता गजेंद्र शर्मा प्रशासनिक सेवा में थे। इस कारण अदिति ने भोपाल के जवाहरलाल नेहरू स्कूल से 12वीं तक की पढ़ाई पूरी की। इसके बाद भोपाल यूनिवर्सिटी से बीए और एलएलबी (ऑनर्स) की डिग्री लगन व कड़ी मेहनत से प्राप्त की। जज बनने के लिए उन्होंने जबलपुर में कोचिंग ली। अदिति शर्मा ने 2017 में मध्य प्रदेश सिविल जज परीक्षा दी थी। 17 मई को घोषित परिणाम में उनका चयन सिविल जज पद के लिए हुआ। उन्होंने ऑल इंडिया रैंकिंग में 93 में से 21वीं रैंक हासिल की।

2023 में ट्रायल कोर्ट जज के प्रदर्शन आकलन के लिए बनी मार्किंग प्रणाली में खराब प्रदर्शन के आधार पर अदिति को सेवा से हटा दिया गया। शर्मा ने इस फैसले को मनमाना बताते हुए सुप्रीम कोर्ट का

दरवाजा खटखटाया। इस साल फरवरी में शीर्ष अदालत के आदेश के बाद उन्हें पुनः सेवा में बहाल किया गया।

अदिति ने एक सीनियर जज पर जातिगत भेदभाव और मानसिक प्रताड़ना आरोप लगाया और इसकी शिकायत की लेकिन उसपर सुनवाई नहीं हुई। सुप्रीम कोर्ट के जजों को लिखे एक पत्र में शर्मा ने कहा कि अपनी बर्खास्तगी को चुनौती देने वाली याचिका में उन्होंने राजेश कुमार गुप्ता द्वारा कथित उत्पीड़न का विशेष तौर पर जिक्र किया था। द प्रिंट की एक रिपोर्ट के मुताबिक अदिति की याचिका में कुछ घटनाओं का वर्णन किया गया है, जहां गुप्ता और उनकी पत्नी ने सार्वजनिक रूप से उनके खिलाफ टिप्पणियां कीं, जिससे “एक महिला और न्यायिक अधिकारी के रूप में उनकी गरिमा को ठेस पहुंची।”

अदिति ने अपने इस्तीफे में लिखा कि उनकी शिकायतों पर सुनवाई नहीं हुई, जिसके चलते उन्हें यह कठोर कदम उठाना पड़ा।

पत्र में बयाँ की मन की बात

द प्रिंट में प्रकशित पत्र का हिंदी सार कुछ इस तरह है :

“हर न्यायाधीश के जीवन में एक पल आता है जब उसे चुनाव करना होता है-सही और गलत के बीच नहीं, बल्कि खामोशी और सच के बीच। आज, मैं सच चुनती हूँ, भले ही इसकी कीमत मुझे वही वस्त्र त्यागनी पड़े जिसे मैंने कभी श्रद्धा से पहना था।

जब मैंने न्यायिक सेवा परीक्षा दी थी, तो मेरे दिल में एक ज्वाला थी-मध्य प्रदेश उच्च न्यायालय के प्रति अगाध सम्मान और गर्व की ज्वाला। मेरे लिए, यह माननीय न्यायालय केवल एक संवैधानिक संस्था नहीं थी, बल्कि सत्य का आश्रय स्थल था। मैंने खुद से कहा था, “अगर तुम ईमानदारी से काम करोगी, कानून का पालन

पालन करने में विफल रही। वही संस्था, जो कानून के समक्ष समानता सिखाती है, ने सच पर सत्ता को चुना। श्री राजेश कुमार गुप्ता, जिन्होंने मेरे दुख को ऑरकेस्ट्रेट किया, उनसे कोई सवाल नहीं किया गया, बल्कि पुरस्कृत किया गया। अनुशंसित किया गया। पदोन्नत किया गया। समन के बजाय मंच दिया गया। श्री राजेश कुमार गुप्ता— जिस पर मैंने हल्के में नहीं, बिना नाम छिपाए, बल्कि दस्तावेजी सबूतों और एक आहत महिला की वह कच्ची हिम्मत दिखाते हुए आरोप लगाए, उन्हें तक स्पष्टीकरण तक नहीं माँगा गया। कोई जाँच नहीं। कोई नोटिस नहीं। कोई सुनवाई नहीं। कोई जवाबदेही नहीं-और अब वे “न्यायमूर्ति” की उपाधि धारण करते हैं, जो इस शब्द पर एक क्रूर मजाक है।

मैं आपसे पूछती हूँ-यह न्यायपालिका की बेटियों को क्या संदेश देता है? कि उनके साथ हमला, अपमान और संस्थागत मिटाए जाने की घटनाएँ हो सकती हैं-और उनका एकमात्र अपराध यह विश्वास करना था कि व्यवस्था उनकी रक्षा करेगी?

हमारे संविधान की स्याही शायद अभी सूखी नहीं है, लेकिन जिन्हें इसे कायम रखना था, उनकी अंतरात्मा सूख चुकी है।

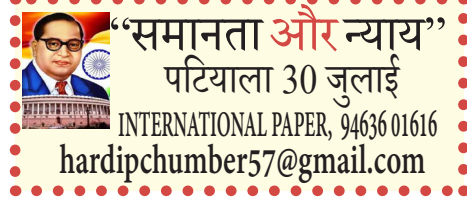
मैं विशेषाधिकार नहीं माँग रही थी। मैं प्रक्रिया माँग रही थी। मैं सजा की माँग नहीं कर रही थी। मैं जाँच की गुहार लगा रही थी। मैं बदला नहीं चाह रही थी। मैं न्याय के लिए रो रही थी, सिर्फ अपने लिए नहीं, बल्कि उस संस्था के लिए भी जिसे मैंने तब भी चाहा, जब उसने मुझ पर विश्वास नहीं किया।

मैं अब जा रही हूँ, उन घावों के साथ जिन्हें कोई पुनर्बहाली, कोई मुआवजा, कोई माफी कभी ठीक नहीं कर पाएगी, लेकिन अपने सच को अक्षुण्ण रखते हुए। यह पत्र उन फाइलों को सताए जिनमें यह दर्ज होगा। यह उन गलियारों में फुसफुसाए जहाँ खामोशी राज करती थी। यह उन प्रतिष्ठाओं से ज्यादा जिए जिन्हें जल्दबाजी में बचाया गया, और उन गलतियों से ज्यादा जिए जिन्हें चुपचाप दफन कर दिया गया।

मैं अब न्यायालय के एक

शिक्षा और चेतना: मंडेला की चेतावनी और अम्बेडकर का उत्तर

“जिस समाज को गुलाम बनाना हो, उस समाज की शिक्षा छीन लो, वो समाज अपने आप गुलाम बन जाएगा।” – नेल्सन मंडेला

Priyanshi Daheriya- नेल्सन मंडेला का यह कथन केवल औपनिवेशिक दमन की प्रक्रिया पर लागू नहीं होता, बल्कि हर उस व्यवस्था पर लागू होता है, जो किसी समुदाय को उसकी बौद्धिक शक्ति से वंचित कर देती है। शिक्षा का छिन जाना केवल स्कूलों और पाठ्यक्रमों से बाहर होना नहीं है — यह उस सामूहिक चेतना को नष्ट करना है जो अन्याय को पहचानती है, प्रश्न करती है और विरोध करती है।

आज के दौर में यह कथन न केवल अशिक्षित समाजों पर, बल्कि उन शिक्षित लेकिन विवेकहीन वर्गों पर भी पूरी तरह लागू होता है — विशेषतः उन दलित समुदायों पर, जो तथाकथित आधुनिक शिक्षा के बावजूद मानसिक दासता से मुक्त नहीं हो सके हैं। विडम्बना यह है कि आज अशिक्षित व्यक्ति से अधिक खतरनाक वह शिक्षित मूर्ख है, जो तर्क नहीं करता, विवेक का प्रयोग नहीं करता, और किसी भी बात को बस यूँ ही मान लेता है — क्योंकि “फलाने ने कहा था” या “फलाने को करने से लाभ हो गया।”

वह समुदाय जिसका एक हिस्सा आज भी स्वयं को ‘हिंदू दलित’ कहता है — वह दरअसल एक गहरे विरोधाभास में जी रहा है। जिस व्यवस्था ने उसे सदियों तक अपवित्र, अस्पृश्य और अधम ठहराया, उसी के प्रतीकों, कर्मकांडों और मिथकों को आज भी यह वर्ग आँख मूंदकर अपनाए हुए है। यह स्थिति उस ‘पिंजरे में बंद बंदरों के झुंड की जैसी हो जाती है, जो बस दूसरों को देखकर अनुकरण करता है — यह जाने

अधिकारी के रूप में नहीं, बल्कि उसकी खामोशी के शिकार के रूप में हस्ताक्षर करती हूँ।

जहाँ नियम थे, वे कहाँ थे? जहाँ प्रतिष्ठित पारदर्शिता थी, वह कहाँ थी?

आपने अपने ही एक सदस्य की रक्षा करने से इनकार कर दिया।

आपने उन सिद्धांतों को कायम रखने से इनकार कर

बिना कि वह क्यों और किसके लिए ऐसा कर रहा है।

ऐसे लोग बिना सोचे-समझे परंपराओं, धर्मों और रीति-रिवाजों को स्वीकार करते हैं, यह विचार किए बिना कि ये व्यवस्थाएँ किसने बनाईं, किस उद्देश्य से बनाई गईं, और किसे लाभ पहुँचा रही हैं। यह अंधानुकरण एक प्रकार की बौद्धिक जड़ता है, जो अंततः मानसिक गुलामी की ओर धकेलता है — ठीक वैसा ही जैसा मंडेला ने चेताया था : जब चेतना से कटी हुई शिक्षा दी जाती है, तब व्यक्ति स्वयं को गुलाम बना लेता है।

यह संकट केवल सामाजिक नहीं, बल्कि गहरा राजनीतिक भी है। यह उस परिस्थिति को जन्म देता है, जहाँ एक समुदाय अपने ही दमन में अनजाने या जानबूझकर सहभागी बन जाता है — कभी इस कारण कि उसे यह बताया ही नहीं गया कि स्वतंत्र रूप से सोचने और सवाल उठाने का अधिकार उसका भी है, और कभी इसलिए कि वह जानता तो है, लेकिन उस अधिकार का प्रयोग नहीं करना चाहता। वह केवल इसलिए मौन रहता है, क्योंकि चेतना को जगाने वाला प्रयास सुविधा से बाहर है। वह जानता है कि उसे सोचने, प्रश्न करने और प्रतिरोध करने का अधिकार है — लेकिन न तो वह तर्क करना चाहता है, न अपनी आवाज़ उठाना चाहता है, और न ही सामाजिक असुविधा को स्वीकारने के लिए खुद को तैयार करता है।

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ने दिया जिनका आप उपदेश देते हैं।

आपने तब न्याय करने से इनकार कर दिया जब सबसे ज्यादा जरूरत थी।

और अगर यह आपकी अंतरात्मा को नहीं झकझोरता, तो शायद सड़ांध हमारे स्वीकार से भी ज्यादा गहरी है।

मैं इस संस्था को कोई पदक, कोई उत्सव, कोई कड़वाहट नहीं देकर जा रही, केवल यह

तो स्पष्ट रूप से यह अधिकार दिया — बताया भी, और रास्ता भी दिखाया। जिस व्यक्ति को वह 14 अप्रैल को गाजे-बाजे, फूल-मालाओं और जयंतियों के साथ पूजता है, उसी बाबासाहेब ने उसे चेतना, तर्क और आत्मसम्मान का संदेश दिया था। फिर भी जब वह केवल पूजा करता है, पर तर्क नहीं करता; जब वह नारे तो लगाता है, लेकिन सवाल नहीं उठाता; जब वह सामाजिक बदलाव की बात तो करता है, लेकिन अपने सुविधा-क्षेत्र से बाहर नहीं निकलता — तो वह उसी व्यवस्था का मौन सहचर बन जाता है, जो उसकी चेतना को कुंद करती रही है।

यह दृश्य विडंबना से भरा है। एक ओर व्यक्ति बाबासाहेब को पूजता है, दूसरी ओर उन्हीं के मूल्यों को अपनाने से कतराता है जिनके लिए उन्होंने अपना सम्पूर्ण जीवन समर्पित किया। अम्बेडकर ने सिर्फ एक विचार नहीं दिया, बल्कि चेतना का निर्माण किया — वह चेतना जो मुक्ति की राह पर ले जाती है, जो यह सिखाती है कि किसी भी सामाजिक व्यवस्था को आंख मूंदकर स्वीकारना ही परतंत्रता है।

बाबासाहेब ने दलितों को केवल साक्षर नहीं, सजग बनाना चाहा। उन्होंने ‘शिक्षित बनो, संगठित रहो, संघर्ष करो’ का नारा देकर दलित समाज को यह बताया कि शिक्षा केवल नौकरी पाने या प्रमाणपत्र लेने का साधन नहीं है, बल्कि यह सामाजिक मुक्ति का सबसे बड़ा औज़ार है। उन्होंने चेताया कि

कड़वा सच छोड़कर कि न्यायपालिका मुझमें विफल रही। लेकिन इससे भी बदतर, यह खुद में विफल रही।

यह इस्तीफा पत्र कोई समाप्ति नहीं है। यह एक विरोध का बयान है। इसे आपके अभिलेखागार में उस अनुस्मारक के रूप में रहने दीजिए कि मध्य प्रदेश में एक महिला न्यायाधीश हुआ करती थी, जिसने न्याय को अपना

शिक्षा वही सार्थक है, जो व्यक्ति में आत्मगौरव, विवेक और असहमति की क्षमता पैदा करे।

हालाँकि यह भी उतना ही सच है कि पूरे दलित समुदाय को एक ही दृष्टि से नहीं देखा जा सकता। आज एक बड़ा तबका ऐसा भी है जिसने बाबासाहेब के विचारों को आत्मसात कर लिया है — जो बौद्ध धर्म में दीक्षित होकर ब्राह्मणवादी ढाँचों से पूरी तरह बाहर निकल आया है। यह वर्ग धार्मिक प्रतीकों के अंधानुकरण से हटकर समता, तर्क और करुणा पर आधारित जीवन प्रणाली में विश्वास करता है। वह केवल मूर्तियों की नहीं, विचारों की पूजा करता है — और यही वह चेतना है जो मंडेला की चेतावनी का सबसे ठोस प्रतिकार है।

लेकिन इसके समानांतर एक बड़ा हिस्सा आज भी मानसिक दासता से ग्रसित है — जो बाबासाहेब की चेतावनी और संभावनाओं दोनों से अनभिज्ञ है। ऐसे में यह जरूरी हो जाता है कि हम नेल्सन मंडेला की चेतावनी को केवल उदाहरण न मानें, बल्कि उसे उस ऐतिहासिक चेतना से जोड़ें जो बाबासाहेब ने हमें दी थी।

जब तक हम शिक्षा को केवल रोजगार का माध्यम मानते रहेंगे और उसे आत्मचेतना व प्रतिरोध का औज़ार नहीं बनाएँगे, तब तक मुक्ति अधूरी ही रहेगी। बाबासाहेब डॉ. अंबेडकर ने जो रास्ता दिखाया — वह केवल भारत के लिए नहीं, बल्कि मंडेला जैसे वैश्विक विचारकों की चेतावनियों का सबसे सशक्त और व्यावहारिक उत्तर है।

डिस्कलेमर (अस्वीकरण): इस आलेख में व्यक्त किए गए विचार लेखक के निजी विचार हैं।

सब कुछ दिया, और उसी व्यवस्था ने उसे तोड़ दिया जो उसका सबसे जोरशोर से उपदेश देती थी।

और अगर एक भी न्यायाधीश, एक भी रजिस्ट्रार, एक भी सदस्य इस पत्र को पढ़कर बेचैन होता है, तो शायद मेरी आवाज़ ने मेरे वस्त्र से ज्यादा न्याय कर दिया।”

